

УДК 342.1

DOI: 10.31732/2708-339X-2022-03-24-28

ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДАЛЕКОСХІДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У 1917-1922 РОКАХ: КОНСТИТУЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ АВТОНОМІЇ УКРАЇНЦІВ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ

Гуменюк В.В.,

Заслужений юрист України, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», вул. Табірна, 30-32, м. Київ, 03113, Україна,
e-mail: gumenyuk_vitaliy@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8562-4389>

STATE CREATION OF THE UKRAINIAN FAR EASTERN REPUBLIC IN 1917-1922: THE CONSTITUTION OF THE NATIONAL AND CULTURAL AUTONOMY OF UKRAINIANS IN THE FAR EAST

Gumenyuk V. V.,

Honored Lawyer of Ukraine, PhD in Law, Associate Professor of Theory and History of State and Law
«University of Economics and Law «KROK», st. Tabirna, 30-32, Kyiv, 03113, Ukraine,
e-mail: gumenyuk_vitaliy@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8562-4389>

Анотація. Метою роботи є виявлення нових фактів, поглиблення вивчення знань про Зелений Клин, аналіз реального стану предмета дослідження. Методика написання включає аналіз теоретичної та джерельної бази з подальшим узагальненням і формулюванням відповідних висновків та рекомендацій. З огляду на міждисциплінарність проблеми, в роботі використано комплекс загальнонаукових, спеціально-юридичних, спеціально-історичних та філософських методів і підходів, а також принципів об'єктивності, історизму, системності та всебічності. В процесі дослідження визначено, що на II сесії Української Далекосхідної Крайової Ради (за участю представників Владивостоцької, Микільсько-Усурійської, Іманської, Хабаровської, Свободненської, Забайкальської та Маньчжурської Українських Окружних Рад) 30 травня 1919 року затверджено Конституцію національно-культурної автономії українців на Далекому Сході, у якій закріплено структуру, принципи формування та функціонування, компетенцію органів національного самоврядування, а також питання визначення цивільно-правового статусу українського населення Далекого Сходу. Далекосхідні українці прагнули забезпечити собі свободу на самостійне національно-культурне життя на новій батьківщині з метою збереження та вільного розвитку цих природних скарбів, національної особи та характеру. Основною метою українського національного руху на Далекому Сході в 1917-1922 роках було національне самовизначення українського населення Далекого Сходу у формі національно-територіальної або національно-культурної автономії, принципи якої містяться у статті 6 Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході. У дослідженні висвітлено факти, що актуалізують тематику питання державотворення Українського народу минулого століття на тлі подій, які відбулися з 2014 року, а саме: анексія Автономної Республіки Крим, військове вторгнення на Східну Україну, а також повномасштабне військове вторгнення 24 лютого 2022 року на сучасну суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу Україну, що є прикладами російських експансіоністських амбіцій та імперіалістичної політики. Як наслідок, сьогодні Український народ стає на захист демократичних цінностей, європейського шляху розвитку, територіальної цілісності та державного суверенітету України. Одним з етапів державотворення Українського народу є утворення Української Далекосхідної Республіки, яке тривало з 1917 року до 1922 року. Результати дослідження може бути використано центральними, регіональними та місцевими органами державної влади у формуванні діаспориальної політики під час вирішення культурних, мовних, юридичних та освітніх потреб, а також у розробленні програм історичного розвитку Українського народу в середовищі української діаспори та на території сучасної України.

Ключові слова: Конституція національно-культурної автономії українців на Далекому Сході, II сесія Української Далекосхідної Крайової Ради, автономія.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 3

Annotation. The purpose of the article is to clarify previously known but insufficiently researched facts, to discover new facts, to deepen the study of knowledge about the Green Wedge, to analyze the real state of the subject of research. Methodology. The methodology includes the analysis of the theoretical and source base with further generalization and formulation of relevant conclusions and recommendations. Given the interdisciplinary nature of the problem, the work uses a complex of general scientific, special legal, special historical and philosophical methods and approaches, as well as the principles of objectivity, historicism, systematicity and comprehensiveness. The results. In the course of the research, it was

determined that on May 30, 1919, the Constitution of the National and Cultural Autonomy of Ukrainians in the Far East was approved at the II session of the Ukrainian Far Eastern Regional Council (with the participation of representatives of the Vladivostok, Mykyl-Usuriy, Iman, Khabarovsk, Svobodnen, Zabaikal and Manchurian Ukrainian District Councils) on May 30, 1919, in which the structure, principles of formation and functioning, competence of national self-government bodies, as well as the issue of determining the civil-legal status of the Ukrainian population of the Far East are fixed. The Far Eastern Ukrainians sought to secure their freedom for an independent national and cultural life in their new homeland with the aim of preserving and freely developing these natural treasures, national identity and character. The main goal of the Ukrainian national movement in the Far East in 1917-1922 was the national self-determination of the Ukrainian population of the Far East in the form of national-territorial or national-cultural autonomy, the principles of which are contained in Article 6 of the Constitution of the National-Cultural Autonomy of Ukrainians in the Far East. Originality. In the course of the research, it was established that the research and coverage of the issue of the state formation of the Ukrainian people of the last century against the background of the events that took place since 2014, namely: the annexation of the Autonomous Republic of Crimea, the military invasion of Eastern Ukraine, as well as the full-scale military invasion on February 24, 2022, are quite relevant to the modern sovereign and independent, democratic, social, legal state of Ukraine, which are examples of Russian expansionist ambitions and imperialist policies. As a result, today the Ukrainian people stand in defense of democratic values, the European path of development, territorial integrity and state sovereignty of Ukraine. One of the stages of state formation of the Ukrainian people is the formation of the Ukrainian Far Eastern Republic, which lasted from 1917 to 1922. Practical significance. The results of the study can be used by central, regional and local state authorities in the formation of diaspora policy while addressing cultural, linguistic, legal and educational needs, as well as in the development of programs for the historical development of the Ukrainian people in the environment of the Ukrainian diaspora and on the territory of modern Ukraine.

Key words: Constitution of national and cultural autonomy of Ukrainians in the Far East, II session of the Ukrainian Far Eastern Regional Council, autonomy.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 3

Постановка проблеми. Враховуючи події, які відбулися з 2014 року, а саме: анексія Автономної Республіки Крим, військова агресія на Донбасі, а також повномасштабне військове вторгнення 24 лютого 2022 року на суверенну і незалежну демократичну Україну, проблемою є ознаки російських експансіоністських амбіцій та імперіалістичної, загарбницької, людиноненависної політики. З позиції світоглядних підходів, доцільно актуалізувати дослідження та висвітлення питання державотворення Українського народу минулого століття, який наразі стає на захист демократичних цінностей, європейського шляху розвитку, територіальної цілісності та державного суверенітету України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню знань про Зелений Клин та феномен українського національного руху, що існував на Далекому Сході у 1917-1922 роках та став результатом національної самоорганізації місцевого українського населення, у своїх наукових публікаціях фрагментарно зазначали українські на зарубіжні науковці: І. І. Шимонович, І. Світ, П. Беркут, В. Кубійович, В. Кабузан, Т. Олесюк, А. А. Попок, Ф. Заставний, В. Чорномаз, М. Новицький, І. Нам, О. Мицюк, В. С. Ілліч-Світич, І. Багрянний, Ф. Ф. Буссе, П.Ф. Унтербергер, А.А. Кауфман, А.А. Меньшиков, М. Марунчак та інші.

Формулювання завдання. Сформувати сучасне розуміння етапів державотворення Українського народу, а саме: утворення Української Далекосхідної Республіки, яке тривало з 1917 року до 1922 року, на тлі новітніх подій. Поглиблення знань про генетичні й історичні закономірності українського народу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура, принципи формування та функціонування, компетенція органів національного самоврядування, а також питання визначення цивільно-правового статусу українського населення Далекого Сходу отримали закріплення у Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході, яка була затверджена 30 травня 1919 року на II сесії Української Далекосхідної Крайової Ради (за участю представників Владивостоцької, Микільсько-Усурійської, Іманської, Хабаровської, Свободненської, Забайкальської та Маньчжурської Українських Окружних Рад) під головуванням послідовно: В. Яковенко, Л. Глибоцький, І. Божко, а обов'язки секретаря Н. Соловей, Д. Кисельов, С. Прант, що відбулася 27-31 травня 1919 року у Владивостоці [1].

У преамбулі Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході зазначено наступне. Українці, котрі живуть на Далекому Сході (області

Забайкальська, Маньчжурська, Амурська, Приморська, Сахалінська і Камчатська), спираючись на право кожного народу на самовизначення, визнають що українське населення вищезгаданих країн, у числі понад один мільйон душ, є досить значною частиною окремої української самостійної нації. Племінний і культурний зв'язок мають з народом і краєм, з котрого вони вийшли – з Наддніпрянською Україною, Слобожанщиною, Поділлям, Поліссям. Місцеві українці, громадяни Далекого Сходу, мають свої національні та культурні цінності й прикмети, котрі вони набули завдяки своєму походженню, природі та народним традиціям старого краю, в котрім вони народилися і жили, як і завдяки окремим історичним переживанням, які доводилося перенести українській нації. Цим національним скарбом є українська мова, усна словесність, письменство, звичаї, пісні, одяг та взагалі окрема культура і відмінний від інших народів національний дух-вдача. Для утримання і вільного розвитку усіх природних скарбів національного обличчя і вдачі – мають завданням тутешні українці забезпечити собі волю на самостійне національно-культурне життя в новій батьківщині. Задекларувати головні риси з тим, щоби перед оголошенням цієї Конституції для широкого загалу, а також перед надсиланням її до відповідної влади, у вступі розробити й докладніше обґрунтувати історичні та фактичні складові державотворчої практики, характерні ознаки української спільноти-територіальної громади, державного утворення чи держави.

Дія Конституції поширювалася на всю територію Далекого Сходу (стаття 1 Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході), включаючи Забайкальську, Амурську, Приморську, Сахалінську, Камчатську області та Маньчжурію. Національно-культурною автономією користуються усі українці, котрі вписалися в національний список (реєстр) при окружних радах, а також всі організації, товариства та громади, котрі самовизначили себе (винесли постанови-вибори), що вони українські, на рівних правах (стаття 4 Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході). Зміст національно-культурної автономії передбачено статтею 6

«Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході», відповідно до якої національно-культурна автономія українців на Далекому Сході передбачала:

- закладання та утримання на крайові чи державні кошти українських шкіл: початкових, середніх, вчительських семінарій, інститутів з українською викладовою мовою, професійних (фахових) шкіл різних категорій для української молоді у кількості пропорційній українському населенню. Крім того, повинно бути введено навчання української мови як «предмета» в усіх крайових середніх і вищих школах нарівні з руською викладовою мовою.

- українці-громадяни Далекого Сходу відбувають свою військову службу тільки в українських військових частинах, де вся наука, урядова мова, письменство і команда – є українськими. Старшина військова повинна бути теж українцями. Як буде введений територіальний принцип при поповнюванні військових частин, то повинна запровадитись українська мова як урядова й у тих частинах, де українців більшість.

- визнання української мови як крайової й допущення її до уживання в уряді, пошті, телеграфі, залізниці й суді, це право вільних зносин української людності на своїй рідній українській мові з названими установами та обов'язковим знанням української мови для задоволення потреб українського громадянства державними установами. Місцеві обласні та крайові виборні органи самоврядування – земства повинні вживати українську мову у тих округах, де українців більшість як у внутрішнім діловодстві, так і в зовнішніх зносинах.

- організоване українство, в особі Крайової та окружних Рад, висилає своїх представників до крайової влади й обласних її органів для зв'язку й охорони національно-культурних інтересів українського населення.

- українці Далекого Сходу у своєму внутрішньому житті мають право організовуватись вільно як на місцях, так і по округах, і в осередкові Далекого Сходу, з допомогою з'їздів, конференцій, періодичних нарад, делегацій, петицій, преси та інше, у такій мірі й засобами, які

самі визнають потрібними та відповідними [2].

Згідно зі статтею 7 Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході, найвищим автономним органом для українців Далекого Сходу є Крайова Рада. Українська Крайова Рада на Далекому Сході є найвищим виборним органом самоврядування української людності з усіх справ національно-громадського життя.

Статтею 8 Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході передбачено, що Крайова Рада об'єднує у собі усі Окружні Ради на Далекому Сході, Крайові Українські фахові спілки, економічні, культурно-просвітні товариства та інші громадські українські гуртування та керує їх життям.

Відповідно до статті 12 Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході, представники у Крайову Раду обираються на 3 роки, третина з їх першого року виходить по жеребу, по черзі. Члени Крайової Ради, вислані округами, надають видані їм Окружними Радами уповноваження і посвідчення про обрання – копії постанов засідань Окружного з'їзду Секретаріату Ради для перевірки, який, після затвердження уповноваження, видає їм постійні посвідчення як членам Крайової Ради.

Представники у Крайову Раду обираються на 3 роки, третина з їх першого року приходить по жеребкуванню, по черзі. Члени Крайової Ради, вислані округами, надають видані їм Окружними Радами уповноваження і посвідчення про обрання – копії постанов засідань Окружного з'їзду Секретаріатові Ради для перевірки, які після затвердження уповноваження, видає їм постійні посвідчення як членам Крайової Ради. Члени Крайової Ради є відповідальні за свою діяльність перед організаціями, які їх вислали й надали їм уповноваження за наказами. Крайова Рада збирається на свої сесії 2-ва рази на рік. Коли є питання надзвичайної ваги, скликає Секретаріат членів Крайової Ради на засідання надзвичайної сесії. Нарадами цієї Крайової Ради керує обрана на це щоразу президія у складі, ухваленому сесією. Денний порядок нарад установлює сама Крайова Рада на підставі проєкту Секретаріату і внесень членів Крайової Ради. Вносить постанови з

усіх питань і передає їх Секретаріатові для вказівок і виконання. Крайова Рада стежить і керує діяльністю Окружних Рад і крайових українських організацій і дбає про поширення національної та політичної свідомості, піднесення освітнього і культурного рівня та матеріального добробуту серед працюючого населення і про охорону інтересів української людності на Далекому Сході, перед Крайовою і місцевою владою, через свій виконавчий орган – Секретаріат: веде докладний перепис /реєстрування/ як усього українського населення краю, так і усіх українських організацій та має з усіма інституціями ділові зносини (статті 12-19 Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході). Найвищою владою у краю з усіх справ і питань українського життя є українські Далекосхідні з'їзди, котрі скликаються Секретаріатом по постановах Крайової Ради, чи по бажанню 3-х Окружних Рад Далекого Сходу у місці й часі, ухваленому Крайовою Радою (стаття 25 Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході).

Отже, у Конституції детально визначалися структура, принципи формування та функціонування, компетенція органів національного самоврядування українського населення в особі Окружних та Крайової Рад та її Секретаріату. Вищим органом влади в краю у всіх справах та питаннях українського життя проголошувалися Українські Далекосхідні з'їзди [2].

Конституція національно-культурної автономії українців на Далекому Сході має бути передана на розгляд і прийняття V Українського Далекосхідного З'їзду, для скликання якого Секретаріат Крайової Ради має вжити усіх заходів. Норми внутрішнього українського життя є обов'язковими для усього Далекосхідного українства від часу прийняття Конституції Крайовою Радою (стаття 3 Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході). Разом з тим, хоча Конституція національно-культурної автономії українців на Далекому Сході ще мала отримати остаточне затвердження на черговому V Українському Далекосхідному з'їзді, визначені в ній норми внутрішнього життя українського населення були

обов'язковими для всього далекосхідного українства з часу її прийняття Крайовою Радою. Таким чином, з прийняттям Конституції II сесією Україною Далекосхідної Крайової Ради організований український рух на Далекому Сході фактично розпочав реалізацію принципу національно-культурної автономії порядком явки.

Однак реалізувати положення Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході не вдалося, оскільки реакційна колчаківська диктатура проводила російську великодержавно-шовіністичну політику, гаслом якої було відновлення «єдиної неподільної» Російської імперії, що відкидало право Українського народу на самовизначення та національну незалежність. Відповідно українці не відчували щирого співчуття з боку до білого руху, ставлення до яких погіршилося 1919 року після початку російським шовіністом Денікіним А.І. бойових дій проти Армії Української Народної Республіки на чолі з С. Петлюрою. Разом з тим, після завершення II сесії Крайової Ради репресії з боку імперського колчаківського режиму щодо українського руху на Далекому Сході сприяли тому, що українські організації вітали повалення на початку 1920 року колчаківської диктатури й створення в Примор'ї нового земського уряду [3].

Висновки. Сутність вищевикладеного зводиться до висновку, що на II сесії Української Далекосхідної Крайової Ради (за участю представників Владивостоцької, Микільсько-Усурійської, Іманської, Хабаровської, Свободненської, Забайкальської та Маньчжурської Українських Окружних Рад) 30 травня 1919 року затверджено Конституцію національно-культурної автономії українців на Далекому Сході, у якій закріплено структуру, принципи формування та функціонування, компетенцію органів національного самоврядування, а також питання визначення цивільно-правового статусу українського населення Далекого Сходу. Далекосхідні українці прагнули забезпечити собі свободу на самостійне національно-культурне життя на новій батьківщині з метою збереження та вільного розвитку цих природних скарбів, національної особи та характеру. Основною метою українського національного руху на Далекому Сході в 1917-1922 роках було національне самовизначення українського населення Далекого Сходу у формі державного утворення національно-територіальної або національно-культурної автономії, принципи якої містяться у статті 6 Конституції національно-культурної автономії українців на Далекому Сході.

Література:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф.3696. Оп.2. Д.381. Л.219.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф.3696. Оп.2. Д.381. Л.220-221.
3. Українство на Далекому Сході // Нова Україна. Календар на рік 1921-й. Владивосток, 1921. С. 143-144.

References:

1. The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine. F.3696. Op.2. D.381. L.219.
2. The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine. F.3696. Op.2. D.381. L.220-221.
3. Ukraine in the Far East // New Ukraine. Calendar for the year 1921. Vladivostok, 1921. P. 143-144.

Стаття надійшла до друку 04.03.2022